

2.KLASSI AINEKAVA

Inimeseõpetus
õppeaastas

1 tund nädalas, 35 tundi

Õppesisu ja –tegevus	Õpitulemused
MINA	
<ul style="list-style-type: none">• Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine.• Positiivne suhtumine endasse ja teisesse.• Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes.• Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega.• Sallivus	<ol style="list-style-type: none">1) kirjeldab oma väärtust, huve ja tegevusi2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi
MINA JA TERVIS	
<ul style="list-style-type: none">• Tervis. Tervise eest hoolitsemine.• Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport.• Keha eest hoolitsemine.• Terve ja haige inimene.• Abi saamise võimalused.• Vajadusel abi kutsumine.	<ol style="list-style-type: none">1) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust2) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi
MINA JA MINU PERE	
<ul style="list-style-type: none">• Kodu. Erinevad pered.• Pereliikmete tegevus ja rollid.• Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.• Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.	<ol style="list-style-type: none">1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus2) toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest3) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas
MINA JA EESTI	
<ul style="list-style-type: none">• Eestimaa ja kodukoht.• Eesti pealinn.• Eesti Vabariigi sünnipäev.• Eesti president.• Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.• Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed.• Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval.• Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad.• Sallivus erinevustesse.	<ol style="list-style-type: none">1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva3) teab, kes on Eesti Vabariigi president4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku

<ul style="list-style-type: none"> • Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana. 	6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt 7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest 8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja
MINA: AEG JA ASJAD	
<ul style="list-style-type: none"> • Aeg. Aja plaanimine. • Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. • Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. • Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. • Oma igapäevalikute seos oma tuleviku eesmärkidega. 	1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult 2) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada 3) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega 4) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega

3.KLASSI AINEKAVA

Inimeseõpetus

1 tund nädalas, 35 tundi õppeaastas

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
Mina	
<ul style="list-style-type: none"> • Mina. Igäühe väärtuslikkus. • Positiivne suhtumine endasse. • Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. • Sallivus. • Inimeste õigused ja kohustused. • Vastutus. • Lapse õigused ja kohustused: peres, koolis ja ühiskonnas. • 	1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda 2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi 3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi 4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas
Mina ja tervis	
<ul style="list-style-type: none"> • Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis • Tervislik eluviis. • Terviseriskid. • Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. • Abi saamise võimalused. • Esmaabi. 	1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve 2) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi
Mina ja teised	

<ul style="list-style-type: none"> ● Reeglid ja käitumisnormid. ● Seadused. ● Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. ● Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses. ● Liiklusreeglid. ● Liiklusreeglite järgimine. ● Turvaline käitumine liikluses, koduteel ja koduümbruses. ● Vägivald ja selle erinevad vormid. ● Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. ● Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral. ● Sõprus ja sõpruse hoidmine. ● Koostöö vajalikkus. ● Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. ● Heategemine ja heategevus. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida 2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust 3) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist 4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid 5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist 6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks 7) teab, et vägivallal on eri vormid 8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua 9) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald 10) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral 11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust
<p>Mina: teave ja asjad</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ● Teave. Erinevad teabeallikad ja nende kasutamine. ● Teabeallikate usaldusväärsus. ● Meedia kasutusvõimalused ja ohud. ● Turvaline meediaallikate kasutamine. ● Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. ● Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. ● Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. ● Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbrusel. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) loetleb erinevaid teabeallikaid 2) leiab infot erinevatest allikatest 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest 4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel 6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine 7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine

5.KLASSI AINEKAVA

Inimeseõpetus

1 tund nädalas, 35 tundi õppeaastas

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
TERVIS	
<ul style="list-style-type: none">• Tervis.• Tervise aspektid: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis.• Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.• Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.• Stress.• Stressiga toimetulek.• Meedia osa tervisega seotud otsustes.• Tervise teemalised veebilehed.• Tervislik eluviis.• Tervist toetavad tegevused: toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.• Turvaline elukeskkond.• Keha eest hoolitsemine.	<ol style="list-style-type: none">1) nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid;2) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;3) selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad;4) mõistab reklaamide eesmärke;5) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;6) toob näiteid, kuidas meedia abil suurendada inimeste kehalist aktiivsust;7) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.
MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED	
<ul style="list-style-type: none">• Murdeiga elukaares.• Murdeea olulisus.• Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.• Igäihel oma tempo.• Toimetulek muutustega.• Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd.• Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.• Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.	<ol style="list-style-type: none">1) nimetab murdeea toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;2) toob näiteid erinevast arengutempost murdeea.
TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE	
<ul style="list-style-type: none">• Riskikäitumine ja selle liigid.• Ohutus koolis, kodus, avalikus ruumis. Sh tule-, vee-, ja elektriõhutus.• Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.• Reeglid ja normid.• Seadused.• Reeglite ja normide vajalikkus.• Meedia mõju otsustele.	<ol style="list-style-type: none">1) Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises;2) selgitab, miks on normid kohustuslik kõigile ning järgib neid;3) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;4) teab, mis on autoriõigused ja miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;

<ul style="list-style-type: none"> ● Meediaohud ja nende vältimine ja abi saamise võimalused. ● Usaldusväärsed infoallikad. ● Infootsing. ● Internet, selle turvaline kasutus. ● Interneti ohud ja võimalused. ● Autoriõigused. ● Uimastid ja nende kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. ● Illegaalsed ja legaalsed uimastid. ● Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. ● Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide mõju tervisele. ● Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused. ● “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid. ● Otsustamine. Otsuste tagajärjed. ● Vastutus oma otsuste eest. ● Kaaslaste mõju otsustele. ● Koolikiusamine ja abi saamine. 	<ol style="list-style-type: none"> 5) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust; 6) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; 7) demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.
HAIGUSED JA ESMAABI	
<ul style="list-style-type: none"> ● Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. ● Haigestumise põhjused. ● Haigestumise vältimise viisid. ● Õnnetused. ● Õnnetuste vältimine. ● Esmaabi. ● Abi kutsumine. ● Tervis - inimese väärtuslikem vara. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist; 2) demonstreerib õpitu olukorras esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. õnnetusjuhtumeid ning kuidas ennast ja teisi abistada õnnetusjuhtumite korral;

Ajalugu

2 tundi nädalas, 70 tundi õppeaastas

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
Ajaarvamine ja ajalooallikad	
<ul style="list-style-type: none"> ● Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Teemade valiku ja nende sügavusastme valiku üle otsustab õpetaja. Võimalus on vaadelda sündmusi ja isikuid eri ajaperioodidel või läheneda Eesti ajaloo vaatenurgast ● Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline 	<ol style="list-style-type: none"> 1) kasutab kontekstis mõisteid, lühendeid ja fraase sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas; 2) teab ajaloo periodiseerimise üldisi põhimõtteid; 3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; kujundab oma seisukoha ning õpib seda põhjendada.

<p>allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ajajoon kui oluline ajaloolane mõiste, selle kasutamine; • Kultuuriline identiteet. Erinevad sündmused eri rahvastel ajaarvamise alusena. • Ajaloosündmuste mõistmine pildi kaudu. • Digipädevus. Digivahendite abil info otsimine ja selle mõistmine. 	<p>4) kasutab ajalookaarti ning töötab lihtsamate allikatega; hindab nende usaldusväarsust ja kujundab iseenda suutlikust olla infoväljas iseseisev otsustaja.</p>
<p>Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas. • Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab mõnda kodukohas aset leidnud minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus; 2) teab kodukohast pärit silmapaistvaid isikuid ja nende saavutusi; 3) kirjeldab eluolu erinevusi maal ja linnas, sõja ja rahu ajal ning nende erinevusi minevikus ja nüüdisajal; 4) oskab koostada lihtsamat ajaliini ja lühijuttu ajaloolisest isikust ning mineviku eluolust.

6.KLASSI AINEKAVA

Inimeseõpetus

1 tundi nädalas, 35 tundi õppeaastas

Õppesisu ja –tegevus	Õpitulemused
<p>MINA JA SUHTLEMINE</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Enesetundmine. • Mina-pilt. • Enesehinnang ja selle kujunemine. • Eneseanalüüs. • Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. • Väärtused. • Huvid. • Võimed. • Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. • Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. • Ettevõtlikkus ja tööelu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; 2) mõistab enesekontrolli olemust; 3) saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist; 4) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; 5) oskab nimetada enda erinevaid omadusi; 6) mõistab, et ennast saab pidevalt arendada; 7) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest; 8) mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi; 9) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; 10) õpib tundma oma huvisid ning seostab neid tulevikuga

SUHTLEMINE TEISTEGA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Suhtlemise mõiste. ● Suhtlemise olemus. ● Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. ● Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. ● Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised. ● Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. ● Eelarvamused. ● Stereotüübid. ● Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele. ● Sallivus. ● Aktsepteerimine. ● Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused. ● Riskikäitumise ennetamine. ● “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. ● “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus. ● Interneti võimalused ja ohud. ● Turvaline internetikasutus. ● Viisakas, austab ja hooliv suhtlemine. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; 2) mõistab suhtlemise olemust; 3) toob näiteid suhtlemise komponentide kohta; 4) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; 5) mõistab suhtlemise kompleksust; 6) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; 7) iseloomustab erinevaid käitumisviise; 8) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära; 9) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus; 10) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; 11) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel; 12) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi; 13) nimetab kahjustavaid käitumisviise; 14) selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata; 15) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme; 16) mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades.
SUHTED TEISTEGA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Inimeste erinevused. ● Vajadused. ● Erivajadused. ● Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. ● Vastutus enda sõnade ja tegude eest. ● Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. ● Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. ● Usaldus suhetes. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; 2) nimetab inimeste erivajadusi; 3) toob näiteid hoolivusest, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest; 4) selgitab, miks sõbralik käitumine on kasulik; 5) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist; 6) nimetab sotsiaalseid oskusi; 7) toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta;

<ul style="list-style-type: none"> • Sõprus. • Empaatia. • Tunded ja nende tõhus väljendamine. 	<p>8) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;</p> <p>9) mõistab, et kõik tunded on normaalsed;</p> <p>10) oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata.</p>
KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS	
<ul style="list-style-type: none"> • Konflikt kui suhte probleem. • Konfliktide põhjused, tagajärjed ja lahendamise viisid. • Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid. • Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel. • Probleemide lahendamise viisid. • Probleemilahenduste eelised ja puudused. • Koostöö võimalused. • Koostöise tegevuse eelised. • Kaaslaste mõju otsustele. • Abistav ja kahjustav mõju. • Grupi surve. • Mõjutamine. Mõjutamise viisid. • Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. • Vastutus. 	<p>1) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;</p> <p>2) kirjeldab tõhusaid ja mitteõhusaid konfliktide lahendusviise;</p> <p>3) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;</p> <p>4) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;</p> <p>5) nimetab erinevaid probleeme;</p> <p>6) toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduse kohta;</p> <p>7) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ja puudused;</p> <p>8) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;</p> <p>9) nimetab mõjutamise viise;</p> <p>10) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;</p> <p>11) mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest.</p>
POSITIIVNE MÕTLEMINE	
<ul style="list-style-type: none"> • Positiivne mõtlemine. • Positiivne enesesisendus. • Positiivsed omadused. 	<p>1) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;</p> <p>2) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.</p>

Ajalugu

2 tundi nädalas, 70 tundi õppeaastas

Õppesisu ja –tegevus	Õpitulemused
MUINASAEG	
<ul style="list-style-type: none"> • Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. • Muinasaja arengujärkude üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. • Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud. • Kodukoha inimasustus muinasajal. 	<p>1) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis; teab esimesi inimasulaid</p> <p>2) kannab kaardile Kunda Lammasmägi, Pulli asula. Lisaks kantakse kaardile õpilase kodukoht ja võimalusel tema kodukohaga seotud muinasaegne asulakoht ja inimasustuse tekkeaeg.</p> <p>3) teab, mis muutusi ühiskonnas tõi kaasa metallide kasutusele võtmine;</p> <p>4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim;</p>

	5) teab ning esitab lugusid Eesti ja kodukoha esimestest muinasasulatest.
VANAD IDAMAAD	
<ul style="list-style-type: none"> ● Vanaaja sisu ja üldiseloostus: ajalised piirid, looduslikud olud. ● Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. ● Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon. ● Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), ● Hammurapi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. ● Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 2) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat, Vana-Indiat ja Vana-Hiinat. 3) kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse, Mesopotaamia või Juuda riigi näitel; 4) tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi ja selgitab nende tähtsust: meditsiin, matemaatika, astronoomia, kirjandus, kujutav kunst, Egiptuse püramiidid ja Babüloni rippaiad; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri; 5) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis
VANA-KREEKA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Vanim kõrgkultuur Euroopas. ● Kreeka loodus ja rahvastik, Kreetat ja Mükene kultuur. ● Kreeka linnriigid. ● Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. ● Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. ● Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. ● Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. ● Olümpiamängud. ● Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. ● Vana-Kreeka kultuuri tähtsus. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) näitab kaardil Kreetat, Kreetat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat; 2) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreetat-Mükene kultuurist; 3) kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport; 4) võrdleb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateenat ja Sparta näitel; võrdleb neid kirjelduse põhjal. 5) seletab ja kasutab teemakohaseid mõisteid korrektselt vastavalt kontekstile; 6) tunneb pildimaterjali abil ära ajaloolisi isikuid ja ehitisi.
VANA-ROOMA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. ● Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. ● Rooma võimu laienemine Vahemere maades. ● Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. ● Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat; 2) mõistab Rooma riigi tekkelugu ning erinevust arheoloogilistest allikatest oskab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist;

<ul style="list-style-type: none"> • Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. • Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. • Ristiusu teke, Uus Testament. 	<ol style="list-style-type: none"> 3) teab, kes oli Augustus ning mis oli tema tähtsus ajaloos; 4) iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis; 5) seletab ja kasutab teemakohaseid mõisteid korrektset; tunneb pildimaterjali abil ära ajaloolisi isikuid ja ehitisi. 6) teab, kes oli Jeesus Kristus ja mõistab tema olulisust ajaloos ja kultuuriloos. 7) teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik
---	--

Ühiskonnaõpetus

1 tundi nädalas, 35 tundi õppeaastas

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
DEMOKRAATIA PÕHIMÕTTED JA SELLE TOIMIMINE	
<ul style="list-style-type: none"> • Kohalik omavalitsus. • Seadused. • Lapse- ja inimõigused. • Demokraatia ja selle toimimine. • Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid. • Vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. • Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesindus. • Kooli kodukorra kordamine. • Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2) Loovad grupiga ühe kodanikualgatus, reklaamivad seda 3) Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 4) Teab, et inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 5) Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 6) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 7) Tutvub päriselus riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike hoonetega.
ALLIKAD JA AUTORIÕIGUSED	
<ul style="list-style-type: none"> • Fakt ja arvamus. • Allikad ja nende viitamine. • Autoriõigused. • Argumenteerimine. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Eristab fakti arvamusel, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 2) Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
KULTUUR	
<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur, religioon ja sellega seonduv sallivus ning võrdõiguslikkus. • Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad. • Sooline võrdõiguslikkus. • Pere ja suguvõsa, kogukond. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 2) Mõistab, mis on religioon. 3) Teab, millised perekonna tüübid ühiskonnas eksisteerivad. 4) Teab, mis rahvuseid võib Eestis kohata.

PLANEERIMINE JA TARBIMINE	
<ul style="list-style-type: none"> ● Risk, turvalisus. ● Aja- ja kulutuste planeerimine. ● Tarbimine ja tarbija. ● Raha kogumine, säästmine ja laenamine. ● Tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale. ● Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 2) Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 3) Käitub teadliku tarbijana. 4) Teab, mis on CV ja mis roll on sellel tööturul. 5) Mõistab, kes on töötaja ja tööandja. 6) Teab, mis elukutsed ja ettevõtted asuvad kodukohas.

7.KLASSI AINEKAVAD

Inimeseõpetus

1 tundi nädalas, 35 tundi õppeaastas

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
INMESE ELUKAAR JA MURDEEA KOHT SELLES	
<ul style="list-style-type: none"> ● Areng ja kasvamine. ● Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. ● Inimese elukaar. ● Murde- ja noorukiea koht elukaares. ● Inimene oma elutee kujundajana. ● Enesekasvatuse alused ja võimalused. ● Vastutus seoses valikutega. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseest täiskasvanuikka; 2) kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid; 3) toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundades; 4) kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja - karistust ning enesesisendust.
INIMENE JA MINA	
<ul style="list-style-type: none"> ● Minapilt ja enesehinnang. ● Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. ● Konfliktide vältimine ja lahendamine. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 2) kirjeldab positiivse endasse suhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; 3) kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks; 4) väärtustab enesekasvatust ning toob näiteid enesekasvatuse võtete kohta; 5) kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; 6) demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid konfliktide lahendamise viise.
INIMENE JA RÜHM	

<ul style="list-style-type: none"> ● Erinevad rühmad ja rollid. ● Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. ● Reeglid ja normid rühmas. ● Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. ● Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. ● Hoolivus rühmas. ● Rühma surve ja toimetulek sellega. ● Sõltumatus, selle olemus. ● Autoriteet. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) iseloomustab erinevaid rühmi ja toob näiteid enda kuuluvuse kohta erinevatesse rühmadesse; 2) võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; 3) mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel; 4) kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; 5) demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; 6) selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes.
TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE	
<ul style="list-style-type: none"> ● Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. ● Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. ● Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. ● Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, ohuolukordade ärahoidmine, ei ütlemine, kehtestav käitumine, abi andmine ja abi kutsumine; 2) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral; 3) eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning tähtsustab seaduste rolli laste tervise kaitsel; 4) kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju tervisele.
INIMESE MINA JA MURDEEA MUUTUSED	
<ul style="list-style-type: none"> ● Varane ja hiline küpsemine – igaühel oma tempo. ● Muutunud välimus. ● Nooruki põhimured küpsemisperioodil. ● Suguküpsus. ● Naiselikkus ja mehelikkus. ● Soorollid ja soostereotüübid. ● Lähedus suhetes. ● Sõprus. ● Armumine. ● Käimine. ● Lähedus ja seksuaalhuvi. ● Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi; 2) selgitab, milles seisneb suguküpsus; 3) kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; 4) selgitab soorollid olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; 5) kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist; 6) kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes; 7) selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.

Õppesisu ja –tegevus	Õpitulemused
<p>Keskaeg ja varauusaeg. Maailm keskajal 476–1492. Keskaja mõiste, üldisloomustus ja periodiseerimine.</p> <p>Teema kaudu kujundatakse õpilasel oskust orienteeruda ajas, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada ajaloolise keskkonna kujunemist. Keskaja algust seostatakse enamasti antiikkultuuri hävinguga: Kreeka ja Rooma kirjanike ning filosoofide teosed unustati, lagunesid kuulsad Rooma teed, paljud Rooma-aegsed linnad kaotasid tähtsuse. Keskaja perioodi pikkuseks on u 1000 aastat, mis jagatakse selle paremaks mõistmiseks vara-, kõrg- ja hiliskeskajaks. Keskaja alguseks peetakse kokkuleppeliselt aastat 476, kui kukutati (saadeti riigist välja) viimane Lääne-Rooma keiser Romulus Augustulus. Kõrgkeskaeg oli rüütlikultuuri ning paavstivõimu hiilgeajaks, hoogustus kaubandus ning hakkasid taastekkima linnad, sinna mahuvad mitu sajandit kestnud ristsõjad. Hiliskeskaega jäävad silmapaistvad saavutused kultuuri vallas, nii trükikunsti leiutamine kui ka maadeavastuste algus.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ● Mõisted: Keskaja mõiste, keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg. ● Õppesisu - ja tegevus: ● Kannab ajajoonel keskaja algust ja lõppu tähistavaid daatumeid. Võib illustreerida perioodi iseloomustavate piltidega. ● Töö tekstiga - täidab teksti põhjal tabeli nii Euroopas kui ka Eestis keskaja algust ja lõppu tähistavate sündmuste ja daatumitega. ● Õpilane kirjutab tekstist välja iga keskaja perioodi juurde nt kolm iseloomustavat joont; arutelu, mida see tähendab (kas see on pigem positiivne või negatiivne). ● Töö kaardiga – võrdleb Euroopat kaardi abil 5.-13. sajandil. Mis on muutunud? ● Võimalusel külastada keskaegset linnust või mõnda muud keskaja muistis 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode. 2) Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid. 3) Nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis. 4) Nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist 5) Mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus) 6) Võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel.
<p>Seisused, läänikord ja eluolu.</p> <p>Oluline on tajuda tänapäeva ja keskaja ühiskonna erinevusi, aga ka seda, mida väärtustame tänapäevani (nt mõtteid rüütlikoodeksist), institutsioonide erinevusi ja sarnasusi. Selle kaudu õpitakse võrdlema ja nägema seoseid, nt kiriku roll keskaja ühiskonnas ja kes täidab neid ülesandeid täna. Traditsioonilise käsitluse järgi on keskaegses ühiskonnas igal inimrühmal (seisusel) oma nimetus, ülesanne ja kindlad piirid,</p>	

tegelikus elus kippusid piirid olema siiski üsna hägused. Oluline on mõista, et keskaegne inimene elas teistsuguses ruumijaotuses kui tänapäeva inimene. Tal polnud privaatsust. Õpilane püüab mõista keskaegse inimese maailmapilti ja selgitada, miks keskaegne inimene oli läbinisti usklik. Kui tänapäeval tajutakse nii mõningi kord karistamatuse tunnet, siis keskajal pole karistamatust, sest jumal näeb ja mäletab - see distsiplineeris. Keskaega iseloomustab lääni- ehk feodaalkord. Lään ehk feood oli maavaldus, mida valitsesid suurfeodaalid, kes läänistasid maad koos seal elavate talupoegadega edasi väikefeodaalidele. Läänisuhted rajanesid kahe inimese vahelistel vasallisidemetel ning kujunesid välja Frangi riigis Merovingide ja Karolingide ajal, levides hiljem üle Euroopa. Teema õppimise abil kujundatakse õpilasel oskust analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist. Õppija mõtlemisprotsesside arenemisel on oluline laiendada ajaloolist sõnavara. Ajalooliste mõistete tundmine ning kontekstis kasutamine on eelduseks analüüsioskuse kujundamisele, kus vastav sõnavara on mõtlemise aluseks. Õpilane vajab nähtuste kirjeldamiseks ja iseloomustamiseks termineid, mille tähendust peab ta tundma õiges kontekstis. Mõistetega tegelemiseks võiks kasutada mitmekesist metoodikat.

<ul style="list-style-type: none"> ● Mõisted: läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjäär, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus. ● Õppesisu - ja tegevus: ● Õpilane kasutab erinevaid õpistrateegiaid - skeemi koostamine nt linnus, feodaalse hierarhia või rüütli elu kohta. ● Rollimäng paariliseaga: vasall ja senjäär – kirjeldad, kes sa oled ja mis on sinu õigused ja kohustused. ● Töö skeemiga: feodaalne hierarhia, kirjeldada skeemi põhjal seoseid ja läänikorda. ● Õpilased töötavad rühmades. Tekstiosad käsitletava alateema kohta (nt rüütli elu või aadlidaami elu). iga rühm koostab kaks küsimust oma alateema kohta. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis; 2) Iseloomustab läänikorda. 3) Kasutab kontekstis mõistet senjäär ja vasall ja truudus, feodaal. 4) Kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid. 5) Iseloomustab läänimeeste elulaadi; 6) Kirjeldab keskaegset linnust, 7) Iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, iseloomustab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideaali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossiemandana; selgitab aadlike abielu peamist eesmärki. 8) Analüüsib linnuse elu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast.
---	---

Ristiusk, kirik ja kultuur.

<ul style="list-style-type: none"> ● Mõisted:ristiusk katoliku kirik, kiriku struktuur, kogudus, usklikud, vaimulikud, ilmikud, pühak, paavst, peapiiskop, piiskop, preester, klooster, munk, kerjasmunk, nunn, abt, abtiss, tsölibaat, askees, palve, palverännak, palverändur, 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus. 2) Kirjeldab kiriku struktuuri.
---	---

<p>reliikvia, liturgia, koraal, psalm, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, ordinatsioon, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht, romaani stiil, gooti stiil, altar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppesisu - ja tegevus: • Teemakaart või mõistete paigutamine skeemi: õpilased koostavad teemakaardi, grupeerides mõisted. • Sõnastiku koostamine, mõistete paigutamine skeemi, aliase mäng. • Loo koostamine kasutades kirikuga seotud mõisteid. 	<ol style="list-style-type: none"> 3) Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis. 4) Selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta. 5) Teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis. 6) Nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid. 7) Tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümärkaar/teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk, detailid). 8) Iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamiseviis, kunstniku staatus, eesmärgid). 9) Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju. 10) Selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu. 11) Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel. 12) Toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta. 13) Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist: 14) Toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast; *iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal.
<p>Euroopa riigid varakeskajal.</p>	

Varakeskaja tähelepanuväärsemaks valitsejaks oli Karl Suur, kes ühendas Prantsusmaa, Saksamaa ja Põhja-Itaalia, olles omamoodi Euroopa ühenduse loojaks. Karolingide renessans tagas antiikkultuuri pärandi säilimise ja edasikandumise. Õpilane õpib erinevate allikate põhjal looma seoseid ning tegema järeldusi, kujundatakse arutlemisostust, mis areneb kõigi ajaloolaste oskuste baasil. Ajaloos on palju silmapaistvaid isikuid, kes on mõjutanud ajaloo kulgu. Õpilane mõistab, et Frangi kuningas Karl Suure tähendus ei seisne üksnes osava diplomaadina Euroopa alade ühendamises, vaid pigem kultuuripärandi kaitsja ja edasikandjana. Karl Suur pani aluse Euroopa identiteedile, Euroopa identiteet põhineb antiikkultuuril.

<ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping • Õppesisu - ja tegevus: • Õpilane kasutab erinevaid õpistrateegiaid - kaardi abil info leidmine ja sõnastamine, mõttekaardi koostamine Karl Suure kohta. • Töö kaardiga: germaanlaste riigid - kaardi abil rahvastikurände kirjeldamine, germaanlaste riikide nimetamine või kontuurkaardile märkimine, Frangi riik ja selle lagunemine. • Mõttekaardi koostamine: Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi. 2) Selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale. 3) Nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike. 4) Iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid. 5) Kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa). 6) Teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile. 7) Selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks 8) Selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid.
---	--

Linnad ja linnaelu.

<ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit. • Õppesisu - ja tegevus: • Töö kaardiga: kaardile märgitakse Eesti keskaegsed linnad ja eraldi värviga hansalinnad. • Võrreldakse tänapäeva ja keskaja linna (inimeste arv, hoonete funktsioonid, tegevusalad. • Rollides kirjutamine (RAFT): nt õpipoisi kiri kodustele. Õpilane valib, millisesse keskaegsesse linna ning mis meistri töökotta ta õpipoisiks läks. Kirjeldab keskaegse linna olustikku ja oma kohustusi, kasutades vähemalt kümnet õpetaja poolt ette antud mõistet õiges kontekstis. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest. 2) Kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis. 3) Võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas. 4) Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis. 5) Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.
--	---

<ul style="list-style-type: none"> ● Filmide “Apteeker Melchior” etteantud küsimustele vastamine linna eluolu, inimeste välimuse kohta. 	<p>6) Toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast</p> <p>7) Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.</p> <p>8) Selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule.</p>
Euroopa riigid kõrgkeskajal.	
<ul style="list-style-type: none"> ● Mõisted: William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc. ● Õppesisu - ja tegevus: ● Hangib infot ja tõlgendab allikakriitiliselt visuaalset ajalooallikat. Koostab õpitu põhjal mõttekaardi või definitsioonikaardi (süsteemiseerib ja kinnistab õpitud). ● Töö allikaga: Bayeux vaip (nt mis allikaliik, mis sündmust kujutab, usaldusväärseuse hindamine. ● Väitlus rollides "Jeanne d'Arce kiri Inglise kuningale" 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel. 2) Võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal. 3) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga. 4) Toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad.
Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik.	
<ul style="list-style-type: none"> ● Mõisted: õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam, viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla, bojaar, veetše, družina. ● Õppesisu - ja tegevus: <p>Piltide otsimine ja pildi kaudu ühiskonna eripärade kirjeldamine.</p> <p>Grupitöö: informatsiooni otsing ja esitluse koostamine ühe valitud riigi kohta (Bütsants, araablased, Vana-Vene riik, viikingid) ning eluvaldkonna kirjeldus:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● religioon ja usuelu ● majandus ja kaubandus ● välissuhted ja sõjandus ● igapäevaelu ja olme ● kultuur, haridus ja teadus 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 2) Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega; 3) Teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi 4) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 5) Toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi, *teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta.

<p>Ristisõjad.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu. • Õppesisu - ja tegevus: <p>Töö kaardiga: leiab kaardilt infot ja selgitab kaardi abil, mis riikidest mindi ristisõtta, kus asub püha maa.</p> <p>Töö allikaga. Paavst Urbanus II kõne ja ristisõjad. Suunised õpetajatele.</p> <p>Sõnastab ristisõja põhjuseid või tulemusi.</p> <p>Töö ajajoonega: ajajoone koostamine Liivimaa ristiusustamise tähtsamate sündmuste kohta.</p> <p>Venni diagramm ristisõdade kohta Lähis-Itta ja Läänemere äärde.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid. 2) Toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid. 3) Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu. 4) Selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu. 5) Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist. 6) Kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis); 7) Nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi. 8) Selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised. 9) Selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.
<p>Haridus, ülikoolid ja teadus.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond, 7 vaba kunsti, rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia. • Õppesisu - ja tegevus: <p>Arutamine. Tänapäeva kasvatuses ja hariduses.</p> <p>Töö pildiga: Keskaja vabad kunstid.</p> <p>Keskaja ülikoolid ja skolastika. Aquino Thomas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 2) Selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada. 3) Nimetab keskaja seitse vaba kunsti. 4) Toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest. 5) Nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd.

<p>Eesti keskajal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda • Õppesisu - ja tegevus: Õpilane toob esile iseloomulikke jooni elust keskajal Eestimaal. <p>Töö kaardiga - keskaegse Liivimaa valitsemine.</p> <p>Faktipüramiid keskaegse Liivimaa kohta (võib teha nt paaristööna)</p> <p>Töö tekstiga: Seisused Vana-Liivimaal.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 2) Märgeb kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse 3) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloo sündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda. 4) Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 5) Selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu.
<p>Maailm varauusajal 1492–1600. Maadeavastused.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: Marco Polo reisikirjad, kompass, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium. • Õppesisu - ja tegevus: <p>Rühmatöö: maadeavastajate ja nende retkede kohta, nt Vasco da Gama, Ch. Columbus, Fernão de Magalhães. Avastusretkede suunad, eeldused, põhjused, tagajärjed.</p> <p>Töö allikaga. Ameerikate koloniseerimine</p> <p>Töö tekstiga ja analüüs. Ameerika koloniseerimise põhjus, eeldus ja tagajärg.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemise lugu. 2) Selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks; 3) toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevustest Ameerikas. 4) Märgeb kaardile maadeavastajate retked. Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid. 5) Selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas. 6) Toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel. 7) Annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.
<p>Reformatsioon ja vastureformatsioon.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: katoliiklus, reformatsioon, usupuhanne, indulgents, ketser, Augsburgi usutunnistus, luterlus, protestantism, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi. 2) Toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust.

<p>kirikukogu, jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppesisu - ja tegevus <p>Tabeli või skeemi koostamine reformatsiooni puhkemise, leviku ja mõju kohta (nt luterlus, kalvinism, anglikaanlus), tuues välja ka ühisosa.</p>	<p>3) Nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi.</p> <p>4) Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel.</p> <p>5) Uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel.</p>
<p>Renessanss ja humanism. Mõisted: humanism, renessanss.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppesisu - ja tegevus <p>Võrdleva tabel või skeem koostamine skolastika ja humanismi kohta.</p> <p>Arutelu uskumisest ja kahtlemisest. Mis olukorras on kahtlemine hea, mis olukorras halb?</p>	<p>1) Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.</p> <p>2) Võrdleb skolastikat ja humanismi;</p> <p>3) Toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele.</p> <p>4) Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.</p> <p>5) Selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.</p>

8.KLASSI AINEKAVAD

Inimeseõpetus

1 tundi nädalas, 35 tundi õppeaastas

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
TERVIS	
<ul style="list-style-type: none"> • Tervis kui healuseisund. • Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. • Terviseaspektide omavahelised seosed. • Eesti rahvastiku tervisenäitajad. • Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. • Tegurid, mis mõjutavad terviseiga seotud valikuid. • Tervisealased infoallikad ja teenused. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; 2) kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; 3) analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonid tõhusaid viise, kuidas langetada otsuseid terviseiga seonduvate

<ul style="list-style-type: none"> ● Tervise infoallikate usaldusväärsus. ● Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. ● Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. ● Toitumise mõju tervisele. ● Toitumist mõjutavad tegurid. ● Vaimne heaolu. ● Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. ● Stress. ● Stressorid. ● Stressi kujunemine. ● Stressiga toimetulek. ● Kriis, selle olemus. ● Käitumine kriisiolukorras. ● Abistamine, abi otsimine ja leidmine. 	<p>valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega;</p> <ol style="list-style-type: none"> 4) analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärst; 5) analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; 6) analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 7) analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; 8) selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; 9) oskab plaanida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana; 10) selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid; 11) kirjeldab stressiga toimetuleku viise ning eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest, teab abi ja toetuse võimalusi; 12) kirjeldab kriisi olemust ning seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.
SUHTED JA SEKSUAALSUS	
<ul style="list-style-type: none"> ● Sotsiaalne tervis ja suhted. ● Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. ● Suhete väärtustamine. ● Armastus. ● Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. ● Seksuaalne orientatsioon. ● Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. ● Seksuaalvahekord. ● Turvaline seksuaalkäitumine. ● Rasestumisvastased meetodid. ● Seksuaalõigused. ● Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. ● HIV ja AIDS. ● Abi ja nõu saamise võimalused. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; 2) demonstreerib õpitu olukorras oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; 3) väärtustab tundeid ja armastust suhetes; 4) selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus; 5) kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; 6) selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes; 7) selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; 8) kirjeldab tõhusaid rasestumisvastaseid meetodeid; 9) kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi;

	<p>10) teab, mis on HIV ja AIDS; teab HIVi nakatumise teid ning nakatumise vältimise võimalusi;</p> <p>11) eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest;</p> <p>12) väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ning kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi;</p> <p>13) nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.</p>
--	---

TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE

<ul style="list-style-type: none"> ● Levinumad riskikäitumise liigid. ● Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. ● Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. ● Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. ● Uimastitega seonduvad vääruskumused. ● Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. ● Sõltuvuse kujunemine. ● Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule; 2) kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil; 3) kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb; 4) kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades; 5) teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral; 6) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid õnnetusjuhtumite ja traumade korral (nt kuumakahjustus, teadvusekaotus, südameseiskumine, uppumine jne).
--	--

INIMENE VALIKUD ÕNN

<ul style="list-style-type: none"> ● Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. ● Edukus, väärtushinnangud ja prioriteetidid elus. ● Mina ja teised kui väärtus. ● Õnn. ● Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus; 2) mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu
--	--

Ajalugu

2 tundi nädalas, 70 tundi õppeaastas

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
Uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.	

Varauusaeg on periood ajaloos, kus eurooplased allutasid järk-järgult suurema osa maailmast oma poliitilise ülemvõimu alla, millele lisandus koos ristiusu levitamisega euroopaliku kultuuri pealesurumine. Mitte ühelgi teisel ajastul ei ole Euroopa mõju kogu maailma ajaloole olnud nii märkimisväärne kui varauusajal. Õpilane õpib märkama ja sõnastama seoseid ning ajaloos toimunud sündmuste mõju inimkonna erinevatele eluvaldkondadele.

<ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine, ajaloo pöördepunkt. • Õppesisu - ja tegevus: Ajajoone koostamine: pöördepunktide, oluliste uusaja sündmuste ja nähtuste märkimine ajajoonele. • Seisuste skeemi uusaja ühiskonna kohta (püramiidi koostamine). Skeemil võib näidata erinevused seisuste sees. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Määratleb ajaliselt (märgib ajajoonele) varauusaja ja uusaja piirid. 2) Selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust. 3) Iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal. 4) Toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal.
--	---

Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal.

<p>Mõisted: ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppesisu - ja tegevus: <p>Töö tekstiga:</p> <ul style="list-style-type: none"> • õpilane koostab vähemalt kahe riigi näitel võrdleva tabeli 16.-17. sajandi kodusõdade/ ususõdade põhjuste ja tagajärgede kohta ja • sõnastab Kristo Siigi video, oma koostatud tabeli ja teksti toel omapoolse järelduse ususõdade tulemuste ja tagajärgede kohta. • Allika analüüs: <p>Analüüsimiseks sobivad allikad:</p> <p>Francois Dubois' Pärtliöö veresaun:</p> <p>John Barker, Marston Moor lahing 1644</p> <p>Praha kaitsmine 1618. aastal, nagu on kujutatud Francis Lützowi raamatus "Praha lugu".</p> <p>Gerard ter Borch, Vestfaali rahu - Münsteri lepingu ratifitseerimine 1648.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pildi uurimine, millal see on loodud, mis sündmusi see kujutab, kas autor võis olla sündmuste tunnistaja, kas pildil kujutatu võib vastata tegelikkusele, mis positsioonil võib olla pildi autor toimuva 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid. 2) Võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi. 3) Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist. 4) Hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest. 5) Teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärgi. 6) Põhjendab allika valikut. 7) Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis. 8) Teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta.
---	---

<p>suhtes, kas pildil on kujutatud ajaloolisi isikuid?</p>	
<p>Absolutism ja valgustus.</p>	
<p>Mõisted: monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Õppesisu - ja tegevus: ● Iseloomustatakse absolutismi kujunemist, Louis XIV valitsemise eripärasid. ● Õpilased otsivad informatsiooni val ● gustusfilosoofia ja selle tähtsaimate esindajate kohta. ● Õpilane koostab laiendatud mõistekaarte näidetega valitsejatest, valgustusfilosoofidest ja nende vaadetest ja tegevusest. ● Paaristöö: kirjavahetus kahe ajaloolise isiku (nt valitseja ja filosoofi vahel, kahe valitseja. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode. 2) Iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut. 3) Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel. 4) Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel. 5) Kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda. 6) Annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis. 7) Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest. 8) Seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga. 9) Nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse.
<p>Ameerika iseseisvumine.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ● Mõisted: koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia. ● Õppesisu - ja tegevus: ● Õpitakse kirjeldama USA iseseisvus protsessi, selle mõju Euroopale. ● Iseloomustatakse USA riiklikku korraldust. ● Töö tekstiga ja sündmuste aegrivi koostamine. Ameerika Ühendriikide kujunemisloost. ● Õpilane tutvub Ameerika Ühendriikide põhiseadusega. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil. 2) Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine. 3) Teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid

	<p>demokraatia arengust antiikajast tänapäevani.</p> <p>4) Selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus.</p>
<p>Prantsuse revolutsioon ja Napoleon</p> <p>Teema käsitlemine pakub hulgaliselt võimalusi erinevate ajalooalaste oskuste kujundamiseks. Prantsuse revolutsioon on uusaja suursündmus, mis muutis Euroopas valitsenud seisuslikku ühiskonnakorraldust. Keskajast pärinenud seisustel olid erinevad õigused, samas jõukuse tase seisuse piires oli väga erinev. Suuremal osal rahvast ei olnud poliitiliste otsuste tegemisel mingit kaasaráakimisõigust, samas kui majanduslikult omati märkimisväärset võimu. Prantsuse revolutsioon tõi kaasa ühiskonnas inimeste majandusliku ja sotsiaalse võrdsustamise. Õpitakse nägema, et põhjused viivad tagajärgedeni, et muudatusi ühiskonnas on viidud läbi nii reformide kui ka revolutsiooni teel ja nende mõju ulatub tänapäevani.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks • Õppesisu - ja tegevus: • Iseloomustatakse Prantsuse revolutsiooni põhjuseid ja kulgu. • Õpitakse tundma Napoleoni reforme • Arutletakse Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsuse üle Euroopa ajaloos. • Töö karikatuuriga. Õpilane iseloomustab karikatuuride toel seisuslikku ühiskonda Prantsusmaal 1789. • Uudisloo koostamine: Louis XVI arreteerimine ja hukkamine. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi. 2) Selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi. 3) Tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval 4) Selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel.
<p>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon, restitutsioon. • Õppesisu - ja tegevus: • Õpitakse iseloomustama varauusaegset valitsemist: keskvõim ja aadli omavalitsus, • Kirjeldatakse Balti erikorda • Selgitatakse Põhjasõja ja Peeter I olulisus Eesti ajaloos. • Tuginedes arhiiviallikatele õpitakse tundma Eesti talurahvast 17. ja 18. sajandil • Õpitakse tundma vaimuelu põhijooni (religioon, haridus, kirjasõna) 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu. 2) Võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil) toimunud muutusi Eesti 3) Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda. 4) Toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või

	<p>mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis);</p> <p>5) Toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;</p> <p>6) Tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas.</p>
Kunst, kultuur ja teadus varauusajal.	
<ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: barokk, rokokoo, klassitsism. • Õppesisu - ja tegevus: • Baroki ja klassitsismi tundmaõppimine, nende võrdlemine. Näidete otsimine Eestist ja Euroopast. <p>Näitus: Teadusrevolutsioon 17.-18. sajandil</p> <p>Õpilased valmistavad individuaalselt või paaristööna kokkulepitud formaadis (suurus, kujundus, alateemad jms) postrid ühe valitud 17-18. sajandi teadussaavutuse kohta.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid. 2) Võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris. 3) Tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoo stiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta. 4) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga. 5) Analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel.
Maailm 1815–1918. Viini kongress ja Euroopa uusajal.	
<ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: kongress, lõppakt, restauratsioon, tagurlus, tasakaal. • Õppesisu - ja tegevus: • Minireferaad • Rühma liikmed jagavad ära riigid. Iga õpilane koostab minireferaadi ühe riigi kohta. Klassis lepitakse kokku referaadi maht (nt 2-3lk) struktuur (alapeatükid). Fookuses on riigi areng Napoleoni sõdade ajal ning Viini kongressi ajal ja järel. • 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi)

Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine.

- Mõisted: kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine
- Õppesisu - ja tegevus:
- Iseloomustatakse tööstuslikku pööret, vabrikutootmist ja linnastumist ning nende omavahelisi seoseid. Vaadeldakse. Kuidas need mõjutasid ühiskonda.
- Ideekaartide koostamine ja esitlemine rühmatööna: Usajal alanud tööstuslik pööre - kas liikumine inimkonna heaolu või kliimakatastroofi suunas?
- Miniuurimus dilemmaküsimustega: õpilane koostab ühe dilemmaküsimuse etteantud teemal (nt kas koliksid 18. sajandi lõpul Inglismaal elades maalt linna? Kas töötaksid kaevanduses või oleksid pärisori? Kui oleksid osav ja hinnatud mehhanik, kas jääksid Euroopasse või põgeneksid Ameerikasse?)
- Õpilast suunatakse arutlema keskkonnaprobleemide üle nii kodukoha, ühiskonna kui ka üleilmsel tasandil, kujundama isiklike keskkonnaalaseid seisukohti ning pakkuma lahendusi keskkonnaprobleemidele.

- 1) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.
- 2) Toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas.
- 3) Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.
- 4) Toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg.
- 5) Analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel.

Poliitilised õpetused.

- Mõisted: ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism
- Õppesisu - ja tegevus:
- Õpilased jagunevad nelja rühma: liberaalid, konservatiivid, rahvuslased, sotsialistid. Iga rühm koostab plakati (stendi) ideaalsest ühiskonnast. Mõistete defineerimine, ideoloogide tsitaate ideede kunstiliseks sõnastamiseks, luuakse visuaalne identiteet, pöörduakse sõnumitega potentsiaalse toetajaskonna poole.

Teiste rühmade stendide tutvumine ja täidetakse individuaalselt võrdlev tabel:

- suhtumine võrdsusesse
- suhtumine eraomandisse
- suhtumine rikkuse ümberjagamisse
- suhtumine demokraatiasse
- revolutsioon või reformid
- riigi roll majanduses

- 1) Iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval.
- 2) Iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.

<p>Arutelu mõne tänapäeva Eesti või kohaliku elu probleemi üle, iga õpilane peab probleemile lähenema oma kodurühma poliitilist vaadet säilitades.</p>	
<p>Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid). Mõisted: rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, põhiseadus.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Õppesisu - ja tegevus: ● Töö pildiga: Philip Veit “Germania” Sissejuhatav arutelu klassis või kirjalik nn kaheosaline päevik. Mis mõtteid ja tundeid Philip Veiti “Germania” tekitab? Mis sümboliteid märkad, mida kunstnik on pildil kasutanud. Mis sõnumit maali autor soovib edastada? ● Võrdleva tabeli koostamine valitud riikide kohta (Saksamaa, Prantsusmaa, Austria, Itaalia). ● Revolutsiooni põhjused ● Tähtsamad nõudmised ● Sündmuste käik ● Tulemused ● Võrdleva tabeli põhjal sõnastatakse kokkuvõttev järelalus Euroopa rahvaste kevade kohta. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda. 2) Arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1848. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.
<p>Kolonialism ja imperialismi kujunemine.</p>	
<p>Mõisted: koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Õppesisu - ja tegevus: <p>Töö pildiga: Prantsusmaa toob Marokosse tsivilisatsiooni, rikkuse ja rahu (Ajakirja Petit Journal kaanepilt 1911)</p> <p>Arutelu: Mis on kolonialism? Milliseid sümboliteid ja kujundi keelt kasutatakse Prantsusmaa ja Maroko põliselanike kujutamiseks? Kuidas põhjendavad eurooplased kolonisatsiooni? Mis võisid olla eurooplaste peamised koloniaalpoliitilised eesmärgid? Kas</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist. 2) Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias. 3) annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.

<p>kolonistidel võis olla kõhklusi oma tegevuse eetiliste külgede osas?</p> <p>Dilemmaküsimus:</p> <p>Kas kolonialism on õigustatud lääneliku tsivilisatsiooni, demokraatia ja inimõiguste leviku ja laiendamiseks? Kas imperialismi kujunemine oli kolonialismi loomulik jätk?</p> <p>Rühmatöö meetod probleemiaken, iga rühm täidab kõik probleemakna ruudud). Akna ruutudesse:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kolonialismi ajalugu ja põhjused 2. kolonistide tegevus asumaadel (konkreetsed näited eri piirkondadest) 3. põliselanike olukord 4. tulemused, tagajärjed, mõju <p>Probleemakende esitlemine.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 4) Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega. 5) analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega. 6) analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel. 7) analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.
<p>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p>	
<p>Mõisted: reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppesisu - ja tegevus: • Iseloomustatakse Eesti võimalusi Vene impeeriumi äärealana. • Arhiivimaterjalidele tuginedes õpitakse iseloomustama talurahvaseaduseid. • Iseloomustatakse rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidreid ja oluliseimaid üritusi. • Selgitatakse venestusaja tähendust Eesti ajaloos. • Kirjeldatakse 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis. 2) Seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega. 3) Nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi; 4) Nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust. 5) Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist. 6) Seostab eestlaste perekonnanime saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanime saamislugudest. 7) Toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku; 8) toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos. 9) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et

	<p>kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.</p> <p>10) toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus.</p> <p>11) toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos.</p> <p>12) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.</p>
<p>Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine.</p> <p>Teema olulisus: 1914. aastal alanud Esimene maailmasõda tõi kaasa muutused, mis avaldasid suurt mõju ühiskonnaelu erinevatele valdkondadele: lagunesid impeeriumid, tõusid esile rahvusriigid, toimus märgatav areng sõjapidamises, teaduses, kultuuris jt ühiskonnaelu valdkondades. Eesti jaoks tipnesid Esimese maailmasõja aegsed sündmused omariikluse väljakuulutamise ja kättevõitmisega Vabadussõjas. Esimene maailmasõda näitas, et suured impeeriumid (Saksa, Venemaa, Austria-Ungari) lootsid sõjalise jõu abil lahendada oma probleeme, kuid varisesid lõpptulemusena kokku. Nendes riikides puhkesid rahutused, Venemaal vallandus revolutsioon. Õpilased õpivad erinevate allikate ja kaardi abil nägema ja sõnastama põhjus-tagajärg seoseid, arutlevad ajaloosündmuste ja nähtuste üle, kasutades fakte ja mõisteid konteksti sobivalt. Õpilased selgitavad õpitegevuse tulemusena, kuidas muutused maailmas avaldasid mõju Eestile ja tema kodukohale.</p> <p>Mõisted: Antant, Kolmikliit, Keskkriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, manööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa, iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppesisu - ja tegevus: Töö kaardiga: ajalookaardi abil sõjaliste blokkide nimetamine, kontuurkaardile kandmine, sõja käigu kohta informatsiooni hankimine sõnastamine 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid. 2) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle. 3) Analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule. 4) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile. 5) Nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms. 6) Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi. 7) Kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju. 8) Nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi. 9) Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu. 10) Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis: seostab

<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldatakse uute jõudude vahekorra kujunemist Euroopas. • Iseloomustatakse sõja põhjuseid, kulgu ja tagajärgi ja maailmasõja mõju Eestile. • Kirjeldatakse Eesti iseseisvumisprotsessi. 	<p>Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)</p>
<p>Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul.</p>	
<p>Mõisted: sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppesisu - ja tegevus: Rühmatöö või paaritöö. Ühe minuti loengud 19. sajandi teadusest ja kultuurist või Artikli ja reklaami koostamine. Teaduse ja tehnika areng uusajal. • Õpitakse iseloomustama eluolu, kultuuri, teadust ja tehnikat 19. sajandil ja 20. sajandi algul ning seostatakse varemõpituga. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel. 2) Toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides. 3) Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist. 4) toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.

9.KLASSI AINEKAVAD

Ajalugu

2 tundi nädalas, 70 tundi õppeaastas

Õppesisu ja –tegevus	Õpitulemused
<p>Teema: Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939</p> <p>1920. aastaid on nimetatud Euroopas demokraatia võidukäigu ja patsifismi ajastuks. Tänu demokraatlike riikide võidule Esimeses maailmasõjas süvenes “vanades” demokraatlikes riikides nimetatud riigikord veelgi. Seda eelkõige valimisõiguse laienemise näol ning levis riikidesse, kus seda esmakordselt rakendama hakati. Leiutised ja uuendused teaduse ja tehnika vallas jõudsid inimeste igapäevaellu, tõusis naiste roll ühiskonnas. Eesti sai pärast iseseisvuse saavutamist osaks Euroopa kultuuriruumist, mistõttu on oluline käsitleda Eesti ajalugu seostatuna Euroopa ja maailma ajalooga.</p> <p>Kahe maailmasõja vahelise perioodi arengu katkestas ülemaailmne majanduskriis. Majandusraskustele lisandusid rahvuslikud, sise- ja välispoliitilised probleemid, mis löid tingimused autoritaarsete ja totalitaarsete jõudude esiletõusuks. Käsitletavat teemat ning kokkupuude erinevate allikatega võimaldavad õpilases arendada analüüsioskust ja</p>	

põhjuse-tagajärje seoste leidmist. Oskust arutleda ning teha järeldusi, pidades seejuures silmas laiemat ajaloolist konteksti.

- Selgitatakse Pariisi rahukonverentsil tehtud otsuseid, selle olulisust.
- Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda
- Iseloomustatakse Rahvasteliidu tegevust ja mõju
- **Mõisted:** Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid

Näited õppetegevustest:

- **Võrdlev tabel** Pariisi rahukonverentsi eesmärkidest ja otsustest suurriikide Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa näitel, peamised eesmärgid, Saksamaa küsimus ja rahulepingu tingimused. Rollimäng Pariisi rahukonverentsi tulemuste kohta.
- Esimese maailmasõjatagajärjed: võitja ja kaotaja riigid, edasine mõju riikide arengule. Mis riigid muutuvad maailmas juhtriikideks ja miks?
- **Töö kaardiga:** kontuurkaardi täitmine - Euroopa kaart enne ja pärast Esimest maailmasõda. Mis impeeriumid lagunesid ja millised uued riigid tekkisid. Kasutada ajaloo atlast. Kaardile legendi koostamine.
- Töö karikatuuridega.

selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo

teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis

arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda

toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid

toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi

- teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed;
- teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda;
- teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli;
- kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid.

Eesti Vabadussõda

on üks kümnetest sõdadest, mida peeti pärast Esimese maailmasõja lõppu ja mille tulemusena sündis Kesk- ja Ida-Euroopas mitmeid rahvusriike. Vabadussõda on üks olulisimaid ja keerulisimaid ajajärke Eesti riigi ajaloos. Esimest korda ajaloos võitlesid eestlased oma riigi eest oma lipu all. Vabadussõja ajalugu on eelkõige inimeste lugu, kes tagasid oma vaprusena Eesti riigi püsijäämise. Eesti rahva iseseisvus ja vabadus ei ole iseenesest mõistetav. See saavutati võitluses ja seda tuleb kaitsta. Teema õppimise kaudu kujundame kultuuri-, väärtus- ja kodanikupädevust. Õpilane loob seoseid Eesti lipupäevade ja Vabadussõja sündmuste vahel, oskab põhjendada nende olulisust minevikus ja tänapäeval.

<p>Isikud ja mõisted: Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi</p> <p>Õppe sisu - ja - tegevused</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vabadussõja toimumise aeg, põhjused ja tagajärjed. 23. veebruar - miks tähistatakse? • Töö kaardiga: sõja algus, pöördelised lahingud, rinde muutumine. Kasutada ajaloo atlast. • Pildianalüüs: kes on pildidel ja mille poolest olulised vabadussõja kontekstis: Jaan Poska, Johan Laidoner, Julius Kuperjanov. • Tartu rahulepingu tekstiga tutvumine, teatud lepingus olevate punktide üle arutlemine. Miks on 3. jaanuar ja 2. veebruar lipupäevad? • Töö piltidega rühmas: fotod vabadussõja ja Tartu rahu kohta. Mis on pildil? Kuidas nähtut tõlgendada. 	<p>Õpilane analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust; • teab, millal toimus vabadussõda; • teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; • kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; • teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel.
<p>Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel</p>	
<p>Õppesisu ja - tegevused</p> <ul style="list-style-type: none"> • Isikud ja mõisted: demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt • Iseloomustatakse ja võrreldakse demokraatiat ja diktatuuri (sh totalitaarne ja autoritaarne, nende erinevused). • 1930. diktatuurid Euroopas Itaalia, Saksamaa ja Nõukogude Liidu näitel. • 1930. demokraatiad Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. <p>Näited õppetegevustest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Võrdlev tabel Saksamaa, Itaalia, NSVL kohta: diktatuuride erinevused ja sarnasused. • Võrdlev tabel USA, Suurbritannia ja Prantsusmaa kohta: erinevused ja sarnasused demokraatias. • Töö kaardiga: demokraatlikud riigid ja diktatuuririigid: miks, millal muutus riikide sisepoliitika ning miks jäi osa riike demokraatlikuks, osa mitte? 	<p>Õpitulemused:</p> <p>iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas;</p> <p>analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval</p> <p>kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda</p> <p>tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval</p> <p>teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid</p> <p>demokraatia arengust antiikajast tänapäevani</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism</i>; • teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust;

	<ul style="list-style-type: none"> võrdleb autoritarismi ja totalitarismi.
Demokraatlik ja autoritaarne Eesti	
<p>Õppesisu- ja tegevused</p> <ul style="list-style-type: none"> Isikud ja mõisted: maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik) Eesti Vabariigi areng demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul. <p>Näited õppetegevustest:</p> <ul style="list-style-type: none"> Rühmatöö: võrdleva tabeli koostamine demokraatliku ja autoritaarse perioodi kohta. Töö piltidega: Jaan Tõnisson ja Konstantin Päts - teab, kes olid ja mis oli nende tähtsus ja roll Eestis kahe maailmasõja vahel. Autoritarismi avaldumine vaikiva ajastu näitel Eestis - tunnused ja näited. Faktipüramiid Konstantin Pätsi ja Jaan Tõnissoni kohta: faktid nende elu kohta, tegevus ja mõju-tähtsus Eesti ajaloos. Töö ajateljega: sündmuste paigutamine ajateljele Kontuurkaart: Eesti haldusjaotus 1920-1940. 	<p>Õpitulemused:</p> <p>toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest; selgitab ja toob näiteid mõistete <i>ideoloogia, reform ja revolutsioon</i> kohta; kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul.
Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel	
<p>Õppesisu ja - tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mõisted ja isikud: konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss,maaseadus, rahareform Põhjus-tagajärje seosed majanduskriisi näitel: miks ja millal algas, milline oli tulemus? Saksamaa majandus Esimese maailmasõja järel näidete põhjal. Ülevaade Eesti majandusest 1920-1930 <p>Näited õppetegevustest:</p> <ul style="list-style-type: none"> Põhjus-tagajärje seosed majanduskriisi näitel: miks ja millal algas, milline oli tulemus? Ideekaart: Saksamaa majandus Esimese maailmasõja järel näidete põhjal. 	<p>Õpitulemused:</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma</p> <p>seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Töö pildiga: pildid konveiersüsteemist ja Henry Ford - mis muutus majanduses ja tootmises ning milline oli Henry Fordi roll selles? • Suure majanduskriisi eeldused, põhjused, tagajärjed joonistatud skeemi kujul (näiteid https://www.facebook.com/pliatsjapraanik/potos) • Kujundada oma Eesti kroon. Anda ülevaade rahareformist ja krooni kasutusele võtmisest. 	<p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; • teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine • teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed.
<p>Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis</p>	
<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas • Eesti vabariigi kultuurielu iseloomustus • Kultuuritegelased maailmas 1920-1940 <p>Näited õppetegevustest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Võrdlemine: periood kahe maailmasõja vahel ja tänapäev: auto, raadio, meelelahutus, lennuk. Mida kaasa tõi kahe maailmasõja vahel ja mis roll on tänapäeval? Mida positiivset-negatiivset on antud tehnika areng kaasa toonud? Kellel on ligipääs? • Näituse koostamine: valida paarides nt. raamatust "1001 leiutist, mis muutsid maailma" leiutis või avastus kahe maailmasõja vahelisest perioodist. Tuua välja, kes leiutas, millal ja mis oli/on selle tähtsus ning mõju. 	<p>Õpitulemused:</p> <p>teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel</p> <p>toob näiteid erinevate ajastute kultuurist</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile</p> <p>mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <p>märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas; • nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; • nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.
<p>Teine maailmasõda 1939–1945</p> <p>Teema olulisus:</p> <p>Teise maailmasõja käsitlemisel on võimalus allikate põhjal muuhulgas arutleda põhjalikumalt inimõiguste teemal: mõelda, miks ja missuguseid valikuid teevad ja kuidas käituvad inimesed olukorras, kus neil on väga vähe või pea olematud valikud. Elades mitmekultuurilises ühiskonnas, tuleks arutleda, kuidas nähakse sõda ühes või teises ühiskonnagrupis, kuidas õpilane suhestub teemaga ning milline on teema seos tänapäevaga.</p>	

<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel <ul style="list-style-type: none"> ○ Mõisted ja isikud: anšluss, Münchener kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa "Kolmas riik" ○ Selgitatakse rahvusvahelist olukorda enne Teist maailmasõda ja arutletakse, kes tekkinud olukorda oleks võimalik olnud ära hoida. ● Teine maailmasõda: <ul style="list-style-type: none"> ● sõjategevus ida- ja läänerindel ● Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid). <p>Näiteid õppetegevustest:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Võrdlev tabel 1930. aastate kriisid kohta: Mandžuuria kriis, Etioopia kriis, Hispaania kodusõda - millal toimus, põhjus, tagajärg. Mis mõju avaldas Teise maailmasõja puhkemisele? Mis roll oli Rahvasteliidul? ● Kontuurkaardi täitmine 1930. aastate konfliktide kohta. ● Ideekaardid erinevate sündmustega: MRP, anšluss, Münchener kokkulepe, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis: osalised, põhjus-tagajärg, millal toimus, miks oli oluline Teise maailmasõja puhkemise kontekstis? ● Töö kaardiga: erinevad sõjarinded. Sõjaplaanid. ● Töö karikatuuridega ja plakatitega sõja kohta. ● Võrdlev tabel: erinevate sündmuste toimumise aeg, põhjused- tagajärjed, osapooled. ● Sündmuste kandmine ajajoonele. ● Töö fotodega: mis konverents, kes osalesid, millised olid tulemused? 	<p>Õpitulemused:</p> <p>toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma</p> <p>seisukoha ning põhjendab seda</p> <p>analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel</p> <ul style="list-style-type: none"> ● teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; ● teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani. ● teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda; ● toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; ● seletab mõisteid <i>MRP</i>, <i>holokaust</i>, <i>ÜRO</i>; ● kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; ● analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis.
Eesti Teises maailmasõjas	
<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Mõisted ja isikud: baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, 	<p>Õppetulemused:</p> <p>toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg</p>

<p>küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Baaside ajastu ja iseseisvuse kaotamise algus Eestis. ● Selgitatakse repressioonide mõistet küüditamise näitel. ● Näidatakse sõjategevust Eesti territooriumil ● 	<p>analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel</p> <p>analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist</p> <ul style="list-style-type: none"> ● selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; ● selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; ● selgitab mõisteid <i>MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon</i>; ● analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas.
---	--

Maailm pärast Teist maailmasõda

Teema olulisus:

Sõda muutis kardinaalselt jõudude vahekorda maailmas. Kuna NSVL laiendas järk-järgult oma mõjuvõimu Ida-Euroopas ning lääneriigid ei suutnud Moskva laienemist takistada, kujunes välja uus suurriikide-vaheline vastasseis - külm sõda. Vaatamata ideoloogilisele vastuolule püüti viia rahvusvahelised suhted uuele tasandile. Õpilane õpib eritüübiliste allikate ja ülesannete põhjal analüüsima ja sõnastama järeldusi külma sõja ajal toimunu kohta. Õpilane õpib väärtustama demokraatiat ning inim- ja kodanikuõigusi. Ajastule omaselt on võimalik käsitleda massikultuuri ja selle mõju ühiskonnale ning looduskeskkonnale. Päevakorda kerkib sotsiaalne õiglus ja võrdsus erinevate liikumiste näol: näiteks mustanahalistele võrdsete õiguste nõudmine, noorsoo- ning hipiliikumine jne.

Külm sõda

Õppesisu ja -tegevused:

- Mõisted ja isikud: külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie
- Külma sõja avaldumisvormid, olemus.
- külma sõja kriisikolded (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda)

Näited õppetegevustest:

- **Kaart:** konfliktid ja kriisikolded kaardil. Nende vaatlemine kaardil või kontuurkaardile kandmine.
- **Probleemiaken** külma sõja kriiside kohta. Jagada rühmade vahel külma sõja kriisid. Rühmad täidavad tekstide ja videomaterjali põhjal probleemiakna (põhjused, osalevad pooled, olulisemad sündmused, isikud,

Õppetulemused:

arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda

selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo

- iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;
- seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie*.

<p>probleemi, tagajärjed) ja esitlevad seda kas plakati või esitluse näol.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Töö ajajoonega - külma sõja kriiside järjestamine 	
Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda	
<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit • võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi) • Saksamaa saatus peale 2. maailmasõjas 	<p>Õpitulemused:</p> <p>analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel</p> <p>selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo</p> <p>arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel • teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust • iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid • kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.
Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV	
<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõisted: NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon • Poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, • Metsavendlus • NSVL majanduse iseloomustus: kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, • Massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas) 	<p>Õpitulemused:</p> <p>analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist</p> <p>iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; • võrdleb eri perioode arutluse käigus; • toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;

	<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis.
Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s	
<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> infotehnoloogia areng massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal <p>Näited õppetegevustest:</p> <ul style="list-style-type: none"> Teha lühiettekandeid nõukogude aja Eesti muusikute, sportlaste, kirjanike, näitlejate, teadlaste jt kohta (õpetaja võib anda valiku ette, võimalusel esitleda kodukandiga seotud isikuid, organisatsioone): nt Georg Ots, Paul Keres, spordiselts "Kalev", Jaak Uudmäe, Ants Antson, Jaan Kross, Ellen Niit, Uuno Naissoo, Gustav Ernesaks, ansambel "Laine", Eve Kivi, Lia Laats, Ervin Abel jne. Võib ka teha segamini läänemaailma kultuuritegelaste kohta (näitlejad, muusikud, kirjanikud, sportlased): nt Aretha Franklin, Rolling Stones, Elvis Presley, Marilyn Monroe, Andy Warhol, Albert Camus, the Beatles", Queen" jne. Vestlus/intervjuu: õpilased uurivad kodus vanematelt, vanavanematelt ja/või perekonna tuttavatelt, missugune oli eluolu nõukogude ajal (kool, poes käimine, elamud, kultuur, meelelahutus jne). Kirjalikult või salvestada vestluse/intervjuu. Eelnevalt ette valmistada küsimused intervjuuks/vestluseks. 	<p>Õpitulemused:</p> <p>kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest</p> <p>toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel</p> <p>märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <p>toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist</p> <ul style="list-style-type: none"> iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.
Eesti iseseisvuse taastamine	
<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin). 	<p>Õpitulemused:</p> <p>teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis</p> <p>selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja</p> <p>selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika</i>, <i>glasnost</i>, <i>Balti kett</i>, <i>laulev revolutsioon</i>; • nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis. <p>1)</p>
Maailm 1990. aastatest alates	
<p>Õppesisu ja -tegevused:</p> <ul style="list-style-type: none"> • NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine • rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO) • rahu ja konfliktide lahendamine • identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus • globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism). 	<p>Õpitulemused:</p> <p>iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega</p> <p>märgab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju</p> <p>analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile,</p> <p>mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; • teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel; • teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta; • analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.

Õppesisu ja -tegevus	Õpitulemused
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted	
1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.	
<ul style="list-style-type: none"> ● Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne ● Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur ● Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetõed, tulud ja kulud meedias) ● Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine ● Teabe tõlgendamine ning kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine 	<ol style="list-style-type: none"> 1) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada; 2) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam ja plagiaat</i>; 3) mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks; 4) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.
2. Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljuse kontekstis	
<ul style="list-style-type: none"> ● Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm ● Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalse sidusus. Sotsiaalne tõrjutus ● Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus ● Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid 	<ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus</i>; 2) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi; 3) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust; 4) väärtustab soolist võrdõiguslikkust; 5) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.
3. Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.	
<ul style="list-style-type: none"> ● Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused) ● Erasektor kui kasumile suunatud sektor ● Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused 	<ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus</i>; 2) selgitab sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 3) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.
4.	

<ul style="list-style-type: none"> • Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel • Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused • Lapse õigused, kohustused ja vastutus • Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm UNICEFi tegevus 	<ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>inimõigused, põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused</i>; 2) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); tunneb õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja vastutuse seost; 3) tunneb riske, oskab vältida ohte ja teab, kust otsida abi.
---	--

5. Avalik sektori

<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused • Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal • Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused 	<ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus; 2) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises; 3) väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi; 4) oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ning annab neile hinnangu; 5) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.
---	---

6. Ärisektor

<ul style="list-style-type: none"> • Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus • Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus • Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis 	<ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik</i>; 2) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart); 3) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda;
--	--

<ul style="list-style-type: none"> • Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad • Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine • Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides 	<p>oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);</p> <ol style="list-style-type: none"> 4) suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades; 5) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust; 6) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana ning nimetab Eesti parlamendierakondi; 7) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.
---	---

7. Rahatarkus

<ul style="list-style-type: none"> • Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused • Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid • Käitumine kriisioludes 	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus</i>; 2) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärke; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel; 3) oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi; 4) algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ning elluviimisel.
---	---

8. Kolmas sektor

<ul style="list-style-type: none"> • Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas • Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetus ja sotsiaalkindlustus • Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja 	<ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse</i>; 2) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu; 3) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;
---	---

<p>erialase ettevalmistusega inimesed tööturul</p> <ul style="list-style-type: none"> • Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamane. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus. 	<ol style="list-style-type: none"> 4) tunneb eelarve koostamise põhimõtteid; oskab arvutada netopalka; 5) tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult; 6) iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid maksu, üksikisiku õigusi ning kohustusi seoses maksudega.
--	--

<p>Eesti Euroopas ja maailmas</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Riiklik julgeolek. Kaitsevägi, Kaitseliit, Kapo. • Eesti osalus rahvusvaheliste organisatsioonide töös: NATO, EL, OECD, ÜRO, Euroopa Nõukogu. • Globaliseerumine ja integratsioon. • Inimõiguste ja demokraatia edendamine ning humanitaarküsimused. 	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>rahvusvaheline organisatsioon (RVO), lõimimine, üleilmastumine</i>; 2) tunneb erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide ülesandeid, struktuuri ja sümboleid; 3) analüüsib ja hindab Eesti liikmelisuse põhjuseid erinevates RVO-des ja RVO-de mõju Eestile.